

МУҒАЛЛИМ ҲАМ ҮЗЛИКСИЗ БИЛИМЛЕНДИРИЎ

Илимий-методикалық журнал

2024

3/1-сан

*Ўзбекистан Республикасы Министрлер Кабинети жанындагы
Жоқарғы Аттестация Комиссиясы Президиумының
25.10.2007 жыл (№138) қарары менен дизимге алынды*

*Қарақалпақстан Баспа сөз ғәм хабар агентлиги тәрәпинен
2007-жылы 14-февральдан дизимге алынды.
№01-044-санлы ғуўалық берилген.*

Нөкис

3/1-сан 2024

март

Шөлкемлестіріушілер:

*Қарақалпақстан Республикасы Халық билимлендириу Министрлиги,
ӨЗПИИИ Қарақалпақстан филиалы*

Редактор:

А. Тилегенов

Редколлегия ағзалары:

Мақсет АЙЫМБЕТОВ	Хушбоқ НОРБҰТАЕВ
Нағмет АЙЫМБЕТОВ	Улфат МАҲҚАМОВ
Айтмурат АЛЬНИЯЗОВ	Уролбой МИРСАНОВ
Сапардурды АБАЕВ	Сафо МАТЧОН
Адхамжон АБДУРАШИТОВ	Шуқурилло МАРДОНОВ
Хайрулла АЛЯМИНОВ	Камаладин МАТЯКУБОВ
Байрамбай ОТЕМУРАТОВ	Арзы ПАЗЫЛОВ
Алишер АЛЛАМУРАТОВ	Барлықбай ПРЕНОВ
Дилшодхўжа АЙТБАЕВ	Раъно ОРИПОВА
Интизар АБДИРИМОВА	Бахтиёр РАХИМОВ
Тўлқин АЛЛАЁРОВ	Фуркат РАЖАБОВ
Марифжон АХМЕДОВ	Светлана СМИРНОВА (Москва, Россия)
Умида БАҲАДИРОВА	Дилшода САПАРБАЕВА
Фархад БАБАШЕВ	Феруза САПАЕВА
Ботир БОЙМЕТОВ	Зайниддин САНАҚУЛОВ
Гулзода БОЙМУРОДОВА	Қаххор ТУРСУНОВ
Шахло БОТИРОВА	Амина ТЕМИРБЕКОВА
Маманазар ДЖУМАЕВ	Нурзода ТОШЕВА
Асқар ДЖУМАШЕВ	Қуанишбек ТУРЕКЕЕВ
Мухтар ЕРМЕКБАЕВ (Шимкент, Қазақстан)	Тажибай УТЕБАЕВ
Алишер ЖУМАНОВ	Амангелди УТЕПБЕРГЕНОВ
Гүлнара ЖУМАШЕВА	Мамбеткерим ҚУДАЙБЕРГЕНОВ
Холбой ИБРАГИМОВ	Амангелди КАМАЛОВ
Шохида ИСТАМОВА	Вохид КАРАЕВ
Умида ИБРАГИМОВА	Гулмира ҚАРЛЫБАЕВА
Лола ИСРОИЛОВА	Ризамат ШОДИЕВ
Алима КЕНЖЕБАЕВА (Тараз, Қазақстан)	Зафар ЧОРШАНБИЕВ
Ярмухаммат МАДАЛИЕВ (Шимкент, Қазақстан)	Рустам ФАЙЗУЛЛАЕВ
Меруерт ПАЗЫЛОВА	Дўстназар ХИММАТАЛИЕВ
Асқарбай НИЯЗОВ	Тармиза ХУРВАЛИЕВА
Сабит НУРЖАНОВ	Умид ХОДЖАМҚУЛОВ
Захия НАРИМБЕТОВА	Жавлонбек ХУДОЙБЕРГЕНОВ
	Гулрухсор ЭРГАШЕВА
	Гавхар ЭШЧАНОВА
	Қонысбай ЮСУПОВ

МАЗМУНЫ

ТИЛ ХАМ АДЕБИЯТ

Тилеумуратова Г.Т. Қорақалпоқ адабиётин ўқитишда халқ оғзаки ижодидадан фойдаланиш усуллари	9
Aytbayev D.T. Ergash gapli qo'shma gaplarda diktum va modusning ifodalanishi	13
Mamarizayeva F.Z. Tarjimada badiiy asar uslubini saqlashning turli strategiyalari va bu jarayonning o'ziga xosligi (S.Ahmadning "Jimjitlik" asari misolida)	17
Qurbonova D.A. Neyrolingvistikaning fan sifatidagi ahamiyati	22
Odiljonova K.A. Leksikologiya hamda uni o'qitishga doir o'quv materiallari mazmuni hamda o'quvchilarda leksik kompetentlikni shakllantirish hamda so'zdan foydalana olishning mavjud ahvoli	27
Sultonkulov O.J. Zamonaviy tilshunoslikda "Vaqt" konseptini pragmatik jihatdan o'rganish masalalari	34
Еркибаева Г.Г., Турсуналиева Г.Б., Абдикаримов А. Фразеологические словари и фразеологическая компетенция	39
Otabayev M. N. The role of games in teaching English	45
Majidova G. Strategies for developing students' critical thinking skills in teaching foreign languages	49

ПЕДАГОГИКА, ПСИХОЛОГИЯ

Turumbetova A. Oqiw sabaqlaridan tisqari dogerek jumislarin otkeriw metodikasi	54
Temirbekova A.O., Saribaeva B. Jahn talim sistemasinda - talim	63
Тулишов Ғ. Талабаларда креативлики баҳолашнинг ўзига хос хусусиятлари	67
Ismadiyarova U.A. Ma'naviy-ahloqiy tarbiya mexanizmlarini etnopsixologik qadriyatlar asosida takomillashtirish	73
Юсупов С. С. Таълим-тарбия тизимини бошқарувида раҳбарлик ва ташкилотчилик фаолиятининг педагогик асослари	80
Абдурахимов Қ.А. Тафаккур жараёнига айтиб туришларнинг таъсири ва роли	89
Рўзиматов Э.Й., Рўзиматов Э.Э. Замонавий ўқитувчи-келажак бунёдкори	99
Turdiqulova N.T. Kasbiy kompetentlikni shakllantirish jarayonida xorijiy tajribalardan foydalanishning samaradorligi	103
Хамрокулова Ш.Э. Даволаш педагогикасининг фан сифатида ривожланиши	113
Содиқов У., Жўраев А. Масалаларни ечишда ўқувчиларда математик моделлаштириш кўникмаларини шакллантириш	120
Абдуллаева Г.А. Маънавий тарбияни миқдорий хусусиятлари	125
Хайдарова Х.Р. Ёшлардаги ахборот-виртуал саводхонликини ривожлантиришда рақамли медианинг роли	130
Хамрокулова Ш.Э. Экологик тарбия механизмларини такомиллаштиришнинг методологик асослари	135
Худайназаров Т.А. Талабалар ўқув фаолияти самарадорлигини таъминлашда рағбат ва жазо феноменларининг роли	141
Ахрарова З.Б. Маънавий - ахлоқий тарбия жараёнларида Маҳмудхўжа Бехбудийнинг ижтимоий – педагогик меросидан фойдаланиш	148
Jumabaev A.D. Axloqiy ta'limga qo'llaniladigan usullar va texnologiyalarning o'ziga xos xususiyatlari	154
Xushbaqov D. Q., Sodiqov U. J. Talabalarda mental dunyoqarashni rivojlantirishning pedagogik shart-sharoitlari	163
Sultansaidova M.A. Xorijiy tajribalar asosida bo'lajak tarbiyachilarda kasbiy kompetensiyalarni rivojlantirish	170
Абдурахимова Д.А. Интегратив ёндашув асосида бўлажак офицерларнинг ахлоқий-руҳий, жанговар компетентлигини ривожлантиришда маънавий маданиятнинг роли	175
Mirzayev Sh.T. Harbiy ta'lim fakultetlari talabalarining innovatsion fikrlashlarini rivojlantirish omillari	182

Urozo F.I. O'quvchilarni milliy o'zlikni anglash kompetensiyalarini shakllantirishning pedagogik imkoniyatlari	188
Normurotova A. Tabiiy fanlarni o'qitish mexanizmlarini integrativ yondashuv asosida takomillashtirish	194
Muxtarova L.A. Jahon ilm-fanida ekologik xavfsizlik muammolarini o'rganish tendensiyalari	201
Sapayev U.A. Ta'lim jarayonida talabalarni innovatsion faoliyatga tayyorlash mexanizmlarini yaratish zarurati va uni jamiyatni rivojlanishidagi ahamiyati	209
Ibadullayev Q.M. O'zgaruvchan dunyoda psixologik-pedagogika fanining o'zgarishi	213
Teshabayeva Z.S. Ta'limni modernizatsiya qilish sharoitida mustaqil ta'lim loyihalari orqali talabalarining kasbiy mahoratlarini shakllantirish	219
Shodiyeva G.X. Ijtimoiy-gumanitar fanlarga oid darsliklarning o'qitilish jarayonini o'rganishning pedagogik mazmuni	222
Ruzmetova M.A. Bo'lajak pedagogning kasbiy kompetentsiyasi tushunchasining mazmun va mohiyati	227
Исманова М.А. Талабаларда касбий-креатив кўникмаларни шакллантиришнинг ривожлантириш йўллари	232
Saidqulova G.O. Yangi O'zbekiston sharoitida ta'lim muassasalari rahbarining jamoada axloqiy muhitni shakllantirishdagi pedagogik yondashuvi	239
Abdumannopov M. I. Talabalarini pedagogik faoliyatga tayyorlashda e-assessmentning pedagogik-psixologik jihatlari	242
Xolmatova S.K. Kredit-modul tizimi bo'yicha ta'lim olayotgan talabalarining mustaqil ishini tashkil etish	247
Axmadaliyev S.Y. Ta'lim va tarbiya uzluksizligini amalga oshirishning elektron resurslari	252
Бабашев Ф.А. Новые возможности в PR-продвижении высших образовательных организаций в Узбекистане: состояние, перспективы развития	255
Кадыркулов Е. Актуальные вопросы современной психологии	259
Shodmonov Sh.A. The impact of digitalization of education on contemporary pedagogy	263
Mominova G. Pedagogical conditions for the organization of home education for students with disabilities	269

МИЛЛИЙ ИДЕЯ ҲАМ РУЎХИЙЛИК ТИЙКАРЛАРИ, ТАРИЙХ, ФИЛОСОФИЯ

Овлақулов Н.А. Ҳукумат ва фуқаролар ўртасидаги муносабатларни мувозанатлаштирида оммавий ахборот воситаларининг ўрни	274
Уралова Р.М. Мирзо Улуғбек номидаги Ўзбекистон миллий университети асосий кутубхонасининг иккинчи жаҳон уруши йилларидаги фаолияти	278
Рустемов А.Т. Умумтаълим мактаб ўқувчиларида толерантлик маданиятини шакллантиришда ота-оналар ва ўқитувчиларнинг роли	284

ФИЗИКА, МАТЕМАТИКА, ИНФОРМАТИКА

Xojanazarova R.M., Bazarbaeva S.K., Ametova U.SH., Tanirbergenova S. Oliy o'quv yurtlarida kvant mexanika kursini o'qitishda izchillik va uzluksizlik tamoyillarini qo'llanishning nazariy asoslari	288
Muslimova Yu.Ch. Umumiy astronomiya kursida "gravitatsion to'lqinlar" mavzusini o'qitish	296
Muslimova Yu.Ch. Pedagogika universitetida astronomiyani o'qitishni takomillashtirish	301
Hakimov B. M. Geogebra yordamida tasvirlarni modelashtirish	306
Tursunov Q.Sh., Murodillayeva M. A. Neft gaz kimyo sanoati texnologiyasi ta'lim yo'nalishi talabalarida kasbiy mobillikni shakllantirish muammolari	311
Давронов Ш.Р., Муродова У.М. Анализ стандартов и протоколов в сфере интернета вещей усовершенствование модели передачи данных	319

TA'LIMNI MODERNIZASIYA QILISH SHAROITIDA MUSTAQIL TA'LIM LOYIHALARI ORQALI TALABALARNING KASBIY MAHORATLARINI SHALLANTIRISH

Teshabayeva Z.S.

p.f.f.d (PhD)

CHDPU "Maktabgacha ta'lim metodikasi" kafedrası dotsenti

Tayanch so'zlar: jamiyat, ta'lim, faoliyati, modernizasiya, kasbiy, rivojlanish, bosqich, tajriba, mahorat, shakllantirish, potentsial.

Ключевые слова: общество, образование, деятельность, модернизация, профессионализм, развитие, этап, опыт, умение, становление, потенциал.

Key words: society, education, activity, modernization, professional, development, stage, experience, skill, formation, potential.

Kirish. Ma'lumki, zamonaviy jamiyatning barcha sohalarini modernizatsiya qilishning muvaffaqiyati ushbu jamiyatda turli xil resurslarning mavjudligi bilan belgilanadi. Har qanday jamiyatning asosiy boyligi, uning gullab-yashnashi uchun zarur shart inson resursidir.

Tadqiqotchilar ushbu turdagi resurslarni ijodkorlik qobiliyatlari, har tomonlama rivojlanishning potentsial imkoniyatlari, umumiy madaniyat, o'zini o'zi tashkil etish ko'nikmalari, takomillashtirish istagi, motivatsiya, tadbirkorlik – har qanday korxona samaradorligini oshirishning kaliti bo'lgan shaxsiy fazilatlar to'plami bilan ta'minlaydilar.

Shu sababli, pedagogik oliy ta'lim muassasalarida ta'limning maqsadi bo'lajak mutaxassis pedagogning shaxsiy va kasbiy fazilatlarini shakllantirish va rivojlantirishdir. Har qanday mutaxassislik va tegishli bilimlarga professional egalik qilish nuqtai nazaridan "mutaxassis" tushunchasini o'z mutaxassisligi sohasida mehnat faoliyatini amalga oshirish bilan namoyon qiladi.

Biroq, ko'pincha kasbiy funksiyalarni bajarishga tayyor bo'lmagan bitiruvchi mehnat bozoriga kiradi, bu o'qitish jarayonida olingan bilimlarning mazmuni va sifati va jamiyatning ehtiyojlari o'rtasida bir qator nomuvofiqliklar mavjudligi bilan izohlanadi

Ushbu sabablarga quyidagilar kiradi:

- o'rganilayotgan kasbiy va umum-ta'lim fanlarining mazmuni o'rtasidagi munosabatlarning yo'qligi, zamonaviy buyurtmachi esa ularning birligi va izchilligida o'rganilgan bilim va shakllangan mahoratga talab qo'yadi;
- ishlab chiqarish sharoitlariga psixologik tayyorgarlik, bunda mutaxassis rejadan tashqari qaror qabul qilish uchun faol, tashabbuskor, javobgar bo'lishi kerak;
- amaliy hayotdan bilimlarning uzilishi, talaba o'quv dasturi doirasida o'zlashtirgan ta'lim mazmunining (shu jumladan ishlab chiqarish texnologiyalarining) eskirishi.

Shu jihatdan, bugungi kunda pedagogik oliy ta'lim muassasalarida ta'limning ustuvor yo'nalishlari insonning nafaqat kasbiy, balki intellektual rivojlanishi muammolarini hal qilishni o'z ichiga oladi. An'anaviy yondashuvdan farqli o'laroq, davlat ta'lim standartining uslubiy asosi bo'lgan kompetentsiyaga asoslangan yondashuv bitiruvchining kasbiy va shaxsiy xususiyatlarini shakllantirish sohasidagi vakolatlarini ta'limning asosiy natijalari sifatida ko'rib chiqadi.

Hozirgi vaqtda bitiruvchi talabalarning kasbiy mahoratini shakllantirish dolzarb ilmiy muammo bo'lib, bu bir qator etakchi g'oyalarni tizimlashtirish va umumlashtirish zarurligini keltirib chiqaradi:

Kompetentsiya va kompetentlik tushunchalarining o'zaro bog'liqligi.

Tarixiy va pedagogik tahlillar kompetentsiyalarning bir qator ta'riflarini ajratib ko'rsatishga imkon beradi:

“ularga nisbatan sifatli samarali faoliyat uchun zarur bo'lgan ob'ektlar va jarayonlarning ma'lum bir doirasiga nisbatan o'rnatilgan o'zaro bog'liq shaxs fazilatlarini (bilim, ko'nikma, ko'nikma) to'plami”;

“bitiruvchining haqiqiy egaligida ifodalangan ta'lim natijasi”;

“kasbiy vazifalarni hal qilish uchun mutaxassisning shaxsiy qobiliyati”;

“mutaxassisning bilim va qadriyatlarga asoslangan qobiliyati, unga ular bilan yuzaga kelgan vaziyat o'rtasida aloqa o'rnatishga va ushbu vaziyatni hal qilish uchun protsedurani tanlashga imkon beradi”.

Ushbu va boshqa bir qator ta'riflarni tahlil qilish ushbu tushunchani tushunishda juda katta tarqalishni ochib beradi. Shu bilan birga, u kompetentsiyani ma'lum bir bilim, ko'nikma, ko'nikmalar to'plamiga ega bo'lgan mutaxassisning ma'lum bir (masalan, professional standart) me'yoriy modeli shaklida kompetentsiyani shakllantirish jarayonining tarkibiy birligi sifatida taqdim etadigan umumiy narsani ochib beradi. u o'quv jarayonida

egallashi kerak, shuningdek, uning turli xil muammolarni hal qilish qobiliyati, bu aslida, va bugungi kunda ta'lim natijasidir.

Kompetentsiya bu butun jarayonning natijasidir, u hayotning turli sohalarida olgan tajribasini to'playdi;

shaxsning ma'lum bir faoliyat sohasidagi muammolarni yoki nostandart vaziyatlarda yuzaga keladigan muammolarni samarali hal qilish qobiliyati;

kasbiy shaxsning umumlashtirilgan kasbiy va shaxsiy xususiyatlari, uning faoliyati sifatini belgilaydigan, uning tayyorligini aks ettiruvchi o'z-o'zini rivojlantirishga; kompetentsiyalarni o'zlashtirish jarayonida shakllanadigan, amalga oshiriladigan va rivojlanadigan shaxsning kutilmagan vaziyatlarda muvaffaqiyatli harakat qilish qobiliyatini belgilaydigan integral xarakteristikasi.

Xulosa o'rnida shuni ta'kidlash lozimki, talabalarining guruhlarida o'rtacha darajadagi kasbiy kompetensiyaga ega bitiruvchilarning borligi kuzatiladi, demak ta'limni modernizasiya qilish jarayonida mustaqil ta'lim loyihalari orqali talabalarining kasbiy mahoratlarini shallantirish dinamikasini e'tiborsiz qoldirib bo'lmaydi.

Adabiyotlar:

1. Беспалько, В.П. Слагаемые педагогической технологии [Текст] / 1989. - 163 с.
2. Большой психологический словарь [Текст] / Большой психологический словарь. Сост. и общ. ред. Б.Г. Мещеряков, В.П. Зинченко. - СПб.: Прайм-ЕВРОЗНАК, 2009. - 811 [5] с.
3. Teshabayeva, Z. S. (2021). Professional training of future preschool teachers in the field of contextual learning technologies. *Academic research in educational sciences*, 2(2), 1360-1367.
4. Тешабоева, З. С. (2020). Бўлажак тарбиячиларда касбий мотивацияни шакллантириш мазмуни. *Academic research in educational sciences*, (3), 557-562.
5. Ibraimov, X., & Gaynazarova, G. (2023). The content of preparing students for professional activity in the process of individual education. *Science and innovation*, 2(B12), 330-333.

РЕЗЮМЕ

Ushbu maqolada ta'limni modernizasiya qilish sharoitida mustaqil ta'lim loyihalari orqali talabalarining kasbiy mahoratlarini shallantirishning masalalari bayon etilgan. Ta'riflab o'tilgan tafsiflar pedagogik oliy ta'lim muassasalari bo'lajak pedagoglarining o'quv faoliyati tajribalarini o'rganish tufayli yoritildi.

РЕЗЮМЕ

В данной статье описаны проблемы повышения профессионального мастерства студентов посредством самостоятельных образовательных проектов в условиях модернизации образования. Описанные детали были уточнены путем изучения опыта будущих педагогов педагогических вузов.

SUMMARY

This article describes the problems of improving the professional skills of students through independent educational projects in the context of modernization of education. The described details were clarified by studying the experience of future teachers of pedagogical universities.

ISSN 2181-7138

Т. Н. Қары Ниязий атындағы Өзбекстан педагогикалық
илим-изертлеу институтының Ж. Орынбаев атындағы Қарақалпақстан филиалы

**«МУҒАЛЛИМ ХӘМ ҮЗЛИКСИЗ
БИЛИМЛЕНДИРИЎ»**

№ 3/1

Нөкис — 2024

Басып шығыўға жуўапкер:

А. Тилегенов, С. Нуржанов

Баспаға таярлаған:

А. Тилегенов

Компьютерде таярлаған:

П. Реймбаев, З. Ниязымбетова

Мәнзил: Нөкис қаласы, Ерназар Алакөз көшеси №54

Тел.: +998 61 224-23-00, +998 61 224-01-34

e-mail: uzniipnkkf@mail.uz,

mugallim-pednaik@mail.uz

www.mugallim-uzliksiz-bilim.uz

www.KRTEACH.UZ

Журналға келген мақалаларға жуўап қайтарылмайды, журналда жарияланған мақалалардан алынған үзіндилер «Муғаллим хәм үзликсиз билимлендириў» журналынан алынды, деп көрсетилиўи шәрт. Журналға 5-6 бет көлеминдеги материаллар еки интервалда TIMES NEW ROMAN шрифтинде электрон версиясы менен бирге қабыл етиледі. Мақалада келтирилген мағлыўматларға автор жуўапкер.

Оригинал-макеттен басыўға рухсат етилди 05.03.2024. Форматы 70x100^{1/8}

«Таймс» гарнитурасында офсет усылында басылды.

Шәртли б.т. 31. Нашр. т. Нұсқасы _____ Буйыртпа №